

Türkiye’de Organik Tarımın Gelişmesi İçin Alınması Gereken Önlemler

İsmet BOZ*, Osman KILIÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, TÜRKİYE

Geliş Tarihi/Received: 09.08.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 17.11.2021

ORCID ID (Yazar sırasına göre / by author order)

 orcid.org/0000-0001-7316-9323 orcid.org/0000-0002-0129-4034

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: ismet.boz@omu.edu.tr

Öz: Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de organik tarımın gelişmesi için alınması gereken önlemleri ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle organik tarımla ilgili mevzuat, Organik Tarım Kanunu’nun öncesi ve sonrası olmak üzere iki bölüm halinde ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’de organik tarımdaki gelişmeler; işletme sayısı, üretim alanı ve üretim miktarı yönünden incelenmiştir. Çalışmanın esas amacını oluşturan Türkiye’de organik tarımın gelişmesi için, alınması gereken önlemler ise sekiz başlık halinde analiz edilmiştir. Organik tarımla ilgili önlemler kapsamında ele alınan konular; organik üretimde verimin düşük olduğuna yönelik algının giderilmesi, bölgelere göre belirli ürünlerin ön plana çıkarılması, kontrol ve sertifikasyonun yaygınlaştırılması ve masrafların düşürülmesi, ana akım perakendecilerde organik ürün miktarı ve çeşitliliğinin artırılması, organik üretimin ihracata bağlı olmaktan kurtarılması, her il ve ilçede yerel organik pazarların kurulması, çiftçilere düzenli olarak eğitim ve yayım hizmetlerinin verilmesi ve tüketicilerin organik ürünler konusunda bilinçlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Organik tarım, organik üretim, ekolojik tarım, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilirlik

Measures to be Taken for the Development of Organic Agriculture in Turkey

Abstract: The purpose of this study is to determine measures to be taken to develop organic agriculture in Turkey. In the study, firstly the legislation related to organic agriculture has been discussed in two parts as before and after the Organic Agriculture Law. Then the developments in organic agriculture in Turkey were examined considering number of organic farms, area under organic production and amounts of organic products. The measures to be taken for the development of organic agriculture in Turkey, which is the main purpose of the study, are analyzed under eight headings. Issues addressed within the scope of organic agriculture measures were; eliminating the perception of low yield in organic production, highlighting certain products according to regions, increasing control and certification and reducing costs, increasing the amount and variety of organic products in mainstream retailers, saving organic production from being dependent on exports, establishing local organic farmers markets in every province and district, provide training and extension services to farmers on a regular basis, and raise the awareness of consumers about organic products.

Keywords: Organic agriculture, organic production, ecological agriculture, sustainable agriculture, sustainability

1. Giriş

Dünyada artan nüfusla birlikte tarım ürünlerine olan talep sürekli artış göstermektedir. Bu talebi karşılamak için geliştirilen yeni yöntemler, bir taraftan üretim artışı sağlarken diğer taraftan

sağlıklı beslenme açısından ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. Ülkelerin yeterli tarım ürünlerine ulaşması, beslenmenin hareket noktasını oluştururken; bu ürünlerin aynı zamanda, sağlık açısından güvenilir olması gerekmektedir. Dünyada tarımsal kaynaklı çevresel sorunların çözümüne

yönelik çabalar, insan sağlığı ve doğal kaynakları korumayı esas alan sürdürülebilir tarım sistemlerinin ilk adımını oluşturmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan organik tarım ve iyi tarım uygulamaları, günümüzde en yaygın sürdürülebilir tarım sistemleri olarak kabul edilmektedir (Eryılmaz ve ark., 2019). Dünyada birim alandan daha fazla verim elde etme çabaları ve buna yönelik tarımsal uygulamalar, uzun yıllardır önceliğini koruyan konular arasındadır. Tarımda yanlış ve aşırı miktarda kimyasal gübre ve tarım ilacı kullanımı, insan sağlığına yönelik tehditlerin ve çevre kirliliğinin önemli nedenlerinden biri olmuştur. Tarımsal kirlenmenin olumsuz etkileri konusunda sağlanan toplumsal bilinçlenme, organik tarım gibi sürdürülebilir tarım sistemlerini ön plana çıkarmaktadır.

Organik tarım, genel olarak sağlığa ve doğaya zarar verecek herhangi bir kimyasal madde kullanmadan tarım ürünlerinin yetiştirilme süreci olarak tanımlanabilir. Organik tarımda kimyasallar yerine; organik tarımla ilgili mevzuatta tanımlanan maddeler, organik gübreler ve yeşil gübreler kullanılmaktadır. Yabancı otlarla mücadelede ise, biyolojik ve mekanik kontrol yöntemleri uygulanmaktadır. Organik ürünlerde üretim ve satış aşamalarının tamamı, akredite olmuş ve belgelendirilmiş bir kontrol ve sertifikasyon kuruluşu tarafından takip edilmektedir. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşları, üreticilere girdi tedarikinden nihai pazarlama aşamasına kadar eğitim ve yayım hizmetleri vermektedir. Bu şekilde, besin değeri yüksek ve güvenilirliği olan organik ürünler yetiştirilmekte ve tüketicilere sunulmaktadır. Herhangi bir ürünün, organik ürün kapsamında ele alınabilmesi için girdi tedarikinden nihai tüketiciye ulaştırılmaya kadar tüm aşamaları kontrol edilmeli ve belgelendirilmelidir. Gelişmiş ülkelerde organik olarak belgelendirilmemiş hiçbir ürün, bu isim altında üretilemez ve piyasaya sürülemez. Organik tarımın temel özelliklerinden biri olan kontrol ve belgelendirme, yetiştirilen ürünlerin mevzuatta belirtilen organik standartlara göre üretilmesini, işlenmesini, paketlenmesini ve dağıtımını sağlamaktadır.

Organik tarım, çevre odaklı bir üretim sistemi olmasının yanı sıra, son yıllarda Türkiye’de olduğu gibi tüm dünyada önemli bir ekonomik faaliyet haline dönüşmüştür. Organik tarımın önemli bir sektör haline gelmesi, bu konuda yapılan çalışmaların sayısını da artırmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, organik tarımı üretim ve pazarlama açısından incelemek ve Türkiye’deki tarımsal kaynakları kullanarak organik tarımın gelişmesi için uygulanabilecek stratejileri belirlemektir. Daha spesifik olarak bu çalışmada; organik tarım kavramı ve ilkeleri, Türkiye’de organik tarım mevzuatı,

organik tarımdaki gelişmeler, organik tarımda değer zinciri oluşturmak, organik ürünlerin pazarlanmasında büyük perakendecilerin rolünü artırmak ve yerel organik pazarları geliştirmek için ele alınması gereken önlemler ortaya konulmuştur. Çalışmanın; çiftçilere, çiftçi organizasyonlarına, tarım uzmanlarına, tarımsal yayım elemanlarına ve bilim insanlarına faydalı bilgiler sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaca yönelik olarak çalışmanın materyalini; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile Tarım ve Orman Bakanlığı’ndan sağlanan istatistik veriler, resmi kurum ve sivil toplum kuruluşları (STK)’nın internet sayfaları, resmi raporları ve bilimsel çalışmalarından elde edilen bilgiler oluşturmaktadır. Çalışmada; organik tarım kavramı ve organik tarımın temel ilkeleri hakkında bilgiler verilmiş, daha sonra Türkiye’de organik tarım mevzuatı, organik üretimle ilgili veriler ve organik tarımın gelişmesi için alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur. Çalışma, Türkiye’de mevcut tarımsal kaynakları optimum bir şekilde kullanarak, organik tarımı geliştirmek amacıyla bütün paydaşlara yönelik bir dizi önerilerle sonlandırılmıştır.

2. Organik Tarımın Tanımı ve İlkeleri

Organik tarımın en yaygın kullanılan tanımlarından biri, Uluslararası Organik Tarım Hareketi Federasyonu (International Federation of Organic Agriculture Movements, IFOAM) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre organik tarım; toprak, ekosistem ve insan sağlığını koruyan bir tarım sistemidir. Bu tarım sistemi; toprak, ekosistem ve insan sağlığına olumsuz etkileri olan girdilerin kullanıldığı tarımsal üretim süreçleri yerine ekolojide, biyolojik çeşitliliğe ve yerel koşullara uyulanmış tarımsal üretim süreçlerini öngörür. Organik tarım, herkese ait olan ortak çevreden yararlanmak, bütün paydaşlar arasında adil ilişkiler kurmak ve herkes için iyi bir yaşam kalitesini sağlamak için geleneği, yeniliği ve bilimi birleştiren bir tarım şeklidir (Anonymous, 2021a).

IFOAM’a göre organik tarım; sağlık, ekoloji, adalet ve özen olmak üzere dört temel ilkeye dayanmaktadır (Anonymous, 2021b).

1. Sağlık: Organik tarım; toprak, bitki, hayvan, insan ve tüm gezegenin sağlığını bölünmez bir bütün olarak korumalı ve geliştirmelidir. Bu ilkeye göre, bireylerin ve toplulukların sağlığı ekosistemlerin sağlığından ayrı tutulamaz. Sağlıklı topraklarda sağlıklı ürünler yetiştirilmekte, bu ürünleri tüketen insan ve hayvanlar ise daha sağlıklı bir yaşam sürmektedir.

2. Ekoloji: Organik tarım, yaşayan ekolojik sistemleri ve döngüleri esas almalı, bu sistem ve döngülerle çalışmalı ve sürdürülebilir olmalarına

gayret göstermelidir. Bu ilke, organik tarımın kökenini mevcut ekolojik sistemlere bağlar. Buna göre üretim, ekolojik süreçlere ve geri dönüşüme dayandırılmalıdır. Beslenme ve refah ise belirli bir üretim ortamının ekolojisiyle sağlanır. Bu ekoloji, bitkisel üretim için canlı olan toprak, hayvanlar için çiftlik ekosistemi, balık ve denizde yaşayan canlılar için sucul ortamdır.

3. *Adalet*: Organik tarım, ortak çevre ve yaşam olanakları konusunda adil ilişkiler kurmalıdır. Adalet, paylaşılan dünyanın yönetiminde hem insanlar arası ilişkilerde hem de insanların diğer canlılarla olan ilişkilerinde eşitlik, saygı ve adil olmayla karakterize edilir.

4. *Özen*: Organik tarım, çevreyle birlikte mevcut ve gelecek kuşakların sağlığını ve refahını korumak için ihtiyatlı ve sorumlu bir şekilde yönetilmelidir. Organik tarım, iç ve dış talep ile koşullara cevap veren canlı ve dinamik bir sistemdir. Organik tarım uygulayıcıları, üretimde etkinliği ve verimliliği artırabilir; ancak bu artış, sağlığı ve refahı tehlikeye atma riski taşımamalıdır. Organik tarım için, yeni teknolojilerin değerlendirilmesi ve mevcut yöntemlerin gözden geçirilmesi gerekir. Eksik olan ekosistem ve tarım anlayışı göz önüne alındığında konuya azami özen gösterilmelidir.

3. Türkiye’de Organik Tarım Mevzuatı

Türkiye’de organik ürünler içerik açısından çok eskilere dayanmasına rağmen, sertifikalı organik ürünlerin geçmişi çok eski değildir. Her ne kadar son dönemlerde konvansiyonel tarım, kimyasal gübre ve tarımsal mücadele ilaçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı bir tarım şekli olarak ifade edilse de, yarım yüzyıl öncesine kadar özellikle aile işletmelerinde üretilen tarımsal ürünlerin içerik açısından bugünkü organik ürünlere çok benzer olduğu söylenebilir. Yani geleneksel tarım ürünleri, aslında kimyasal madde ve pestisit kalıntısı içermeyen, doğal koşullarda üretilen ve son derece sağlıklı ürünlerdir. Ancak son yıllarda, durum tamamen tersine dönmüş, geleneksel veya konvansiyonel tarım olarak adlandırılan tarım sisteminde kimyasallar kontrolsüz bir şekilde kullanılabilir hale gelmiştir.

Türkiye’de organik tarımla ilgili mevzuat, 2004 yılında çıkarılan Organik Tarım Kanunu öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem şeklinde incelenmiştir.

3.1. Organik Tarım Kanunu öncesi

Türkiye’de Organik Tarım Kanunu’nun çıkarıldığı 2004 yılı öncesinde, organik tarımı yönetecek herhangi bir ulusal yasal düzenleme yoktur. Bu dönemde organik tarım faaliyetleri,

Avrupalı şirketlerin talebiyle başlamış ve söz konusu şirketlerin bağlı bulunduğu ülkelerin mevzuatı esas alınarak yürütülmüştür. Avrupa Konseyi, 1991 yılında 2092/91 sayılı Konsey Tüzüğü’nü yayımlayarak, Avrupa Topluluğu (AT)’na organik ürün ihraç eden ülkelerin kendi ulusal mevzuatlarını çıkarmaları zorunluluğu getirmiştir.

Türkiye’de organik tarımla ilgili ilk sivil toplum hareketi, resmi olarak 1992 yılında İzmir’de kurulan Ekolojik Tarım Organizasyonu (ETO) derneğiyle başlamıştır. Dernek, Türkiye’de ekolojik (organik, biyolojik) tarımın tek çatı altında hızlı ve sağlıklı gelişimini sağlamak amacıyla üretici, tüketici, işleyici, tüccar, sertifikasyon kuruluşlarının çalışanları, araştırmacı ve teknik elemanların katılımıyla kurulmuş bir şemsiye organizasyondur (Anonim, 2021a).

Organik tarım hareketinin sivil toplum örgütleri nezdinde ilgi görmesinden sonra, 18 Aralık 1994 tarihinde “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” çıkarılmıştır (Anonim, 1994). Yönetmeliğin amacı, birinci maddede belirtildiği üzere; “*Bu Yönetmelik, ekolojik dengeyi korumak veya bozulan ekolojik dengeyi yeniden tesis etmek gayesiyle ekolojik ürünlerin üretimini gerçekleştirmek, bu ürünlere olan talebi artırmak, tüketiciye sağlıklı, kaliteli ekolojik ürünler sunmak ve bunun içinde; bitkisel ve hayvansal ürünlerin ekolojik metodlarla üretilmesi, işlenmesi ve bu ürünlerin pazarlanması hususlarında uygulanacak esasları sağlamak amacıyla düzenlenmiştir*” şeklinde ifade edilmiştir. Yönetmelikle organik tarımın yönetimi, ağırlıklı olarak Tarım ve Orman Bakanlığı’na verilmiş olup, farklı kuruluşlardan da temsilcilerin bulunduğu Ekolojik Tarım Ulusal Yönlendirme Komitesi (ETUYK) ve bakanlığa bağlı farklı birimlerden temsilcilerin yer aldığı Ekolojik Tarım Komitesi (ETK) oluşturulmuştur.

Türkiye’de organik tarım adıyla ilk mevzuat, 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”le çıkarılmıştır (Anonim, 2002). Yönetmelikle, 18/12/1994 tarihli ve 22145 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmıştır. Organik tarım adıyla çıkarılan yönetmelikte, organik bitkisel ve hayvansal üretim, organik arı yetiştiriciliği ve organik su ürünleri yetiştiriciliğiyle ilgili genel kurallar açıklanmıştır. Ayrıca organik ürünlerin işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması, taşınması, pazarlanması ve kontrol/sertifikasyon işlemlerinde uygulanacak kurallar belirlenmiştir.

Organik tarımla ilgili bir sivil toplum kuruluşu olan “Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği”, 2002 yılında kurulmuştur. Dernek, toplumda ekolojik yaşam bilinci ve duyarlılığı oluşturmak, ekolojik dengelerin geri dönüşü olmayacak hız ve biçimde bozulması sonucunda ortaya çıkan sorunlara çözüm yolları sunmak ve doğayla uyumlu yaşamı desteklemek amacıyla kurulmuştur (Anonim, 2021b).

3.2. Organik Tarım Kanunu sonrası

Türkiye’de organik tarımla ilgili ilk kanun, 1 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen 5262 sayılı “Organik Tarım Kanunu”dur (Anonim, 2004). Kanunun 1’inci maddesine göre, “*Bu Kanunun amacı; tüketiciye güvenilir, kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektir*” şeklinde ifade edilmiştir. Kanunda organik tarımı yönetecek komiteler, yetkilendirilmiş kuruluşlar ve müteşebbisler tanımlanmış olup, organik ürünlerin ve girdilerin reklamı, tanıtımı, ithalatı, ihracatı ve denetimiyle ilgili esaslar belirlenmiştir.

Organik Tarım Kanunu’na dayanılarak; ekolojik dengenin korunması, organik tarımsal faaliyetlerin yürütülmesi, organik tarımsal üretimin ve pazarlamanın düzenlenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla, “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” (Anonim, 2005) çıkarılmıştır. Bu yönetmelikle, 11 Temmuz 2002 tarihli ve 24812 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni yönetmelikte, organik bitkisel üretim, organik hayvansal üretim, organik arı yetiştiriciliği, organik su ürünleri yetiştiriciliğiyle ilgili usul ve esaslar belirlenmiştir. Ayrıca organik ürünlerin işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması, taşınması ve pazarlanması ile kontrol/sertifikaasyon sisteminin işleyişiyle ilgili esaslar getirilmiştir. Bu yönetmeliğin, 1991 yılında Avrupa Konseyi tarafından çıkarılan “Konsey Tüzüğü”yle (No. 2092/91) uyumlu olmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla Avrupa Birliği (AB) mevzuatındaki değişikliklere uyum sağlamak amacıyla, mevcut yönetmelikte değişiklikler yapmak üzere “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” çıkarılmıştır (Anonim, 2006). Bu gelişmelerle, Türkiye’nin AB ülkelerine organik ürün ihraç eden üçüncü ülkeler listesine girmesi, dış pazarlarda istenen çeşit ve miktarda organik tarım ürünlerinin ihraç edilerek pazarlanması mümkün olmuştur (Kılıçaslan, 2015). Değişen AB mevzuatına uyum sağlamak amacıyla, 10 Haziran

2005 tarihli 25841 sayılı yönetmelik kaldırılarak yerine “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” çıkarılmıştır (Anonim, 2010). Bu yönetmelikte daha sonra çıkarılan yönetmeliklerle değişiklikler yapılmıştır (Resmi Gazete, 2011, sayı:28076; 2012, sayı:28384; 2013, sayı:28656; 2014, sayı:28914; 2015, sayı:29422; 2018, sayı:301297; 2019, sayı:30825; 2020, sayı:31112).

4. Türkiye’de Organik Tarım Ürünleri Üretimi

Türkiye, geniş bir coğrafyada uygun iklim, toprak ve su kaynaklarına sahip olduğundan, organik tarıma son derece elverişli bir ülkedir. Ürün çeşitliliği bakımından zengin olan Türkiye’de, bütün coğrafi bölgeler belirli ürünlerle ön plana çıkmaktadır. Ayrıca organik tarım için gerekli girdilerin iç piyasada tedarik edilme olanakları bulunduğu gibi, üretilen organik ürünleri iç pazarda talep edecek önemli bir tüketici potansiyeli de bulunmaktadır. Türkiye’nin her bölgesinde, mevcut tarımsal sistemler içerisinde organik olarak yetiştirilen birçok ürün vardır. Türkiye’de en çok yetiştirilen organik ürünler; Antep fıstığı, armut, ayçiçeği, badem, biber, buğday, ceviz, çay, çeltik, çilek, domates, elma, fındık, havuç, incir, karpuz, kavun, kayısı, kestane, kiraz, limon, mandalina, mercimek, mısır, nar, nohut, pamuk tohumu, patates, portakal, soğan, soya fasulyesi, üzüm, vişne, yulaf ve zeytindir (Anonim, 2021c).

Türkiye’de yıllar itibariyle organik tarım yapan işletme sayısı, gerçek üretim alanı, doğal toplama alanı, nadas alanı, toplam alan ve üretim miktarıyla ilgili veriler Tablo 1’de verilmiştir. Tablodan da görüleceği gibi, organik tarım yapan işletme sayısında sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. Organik üretim yapan işletme sayısı 2010 yılında 11179 iken, yaklaşık 3.7 kat artış göstererek 2020 yılında 40984’e çıkmıştır. Aynı dönemde üretim alanı yaklaşık 3.7 kat artmıştır. Doğal toplama alanı ve nadas alanlarında yıllar itibariyle dalgalanmalar görülmektedir. Üretim miktarı ise sürekli artış göstererek, 2018 yılında 2010 yılına göre yaklaşık 5.2 kat artmış, 2020 yılında bu artış 3.4 kat olmuştur (Tablo 1).

Türkiye’de organik üretim yapan işletme sayısı, gerçek üretim alanı ve organik ürün miktarı yıllar itibariyle artış gösterirken, organik ürün sayısı 2005 yılında 205, 2008 yılında 247, 2018 yılında ise 213 olmuştur. En çok organik üretim miktarına sahip iller; 2017 yılına göre sırasıyla Aydın, Van, Niğde, Erzurum, Manisa, Kars, Ağrı, Muş, İzmir, Malatya, Şanlıurfa, Rize, Bitlis ve Ankara’dır. Ürün yelpazesinde ise tahıllar, baklagiller, endüstri bitkileri, sebzeler, sert kabuklu ve üzümü meyveler

Tablo 1. Türkiye’de organik tarım yapan çiftçi sayısı, üretim alanı ve miktarı (Anonim, 2021c)

Table 1. Number of organic farmers, production area, and quantity of organic products in Turkey (Anonim, 2021c)

Yıl	Çiftçi sayısı	Gerçek üretim alanı (ha)	Doğal toplama üretim alanı (ha)	Nadas alanı (ha)	Toplam alan (ha)	Üretim miktarı (ton)
2010	11179	63039.54	126250.95	2494.96	191785.44	331361.48
2011	15642	146402.76	172036.58	7005.74	325445.08	639810.76
2012	24406	212345.61	178771.79	7780.00	398897.14	876371.52
2013	26181	242361.94	307609.70	8865.98	558837.63	922623.73
2014	33738	302315.73	350238.68	8252.27	660807.40	1065567.32
2015	36732	312621.00	29199.00	7242.00	349063.00	1164202.00
2016	45991	338977.00	34106.00	5959.00	379042.00	1627106.00
2017	51796	355853.00	22148.00	4287.00	382288.00	1610913.04
2018	54666	365889.54	86885.48	3711.54	456486.57	1714769.28
2019	53782	348460.00	33283.00	4331.00	386074.00	1374535.69
2020	40984	233706.77	28882.21	5230.33	267819.32	1123409.13

gibi Türkiye’nin neredeyse her bölgesinde konvansiyonel olarak yetiştirilen tarım ürünlerinin organik üretimi gelişme göstermektedir (Anonim, 2021c).

5. Türkiye’de Organik Tarımın Gelişmesi İçin Alınması Gereken Önlemler

Türkiye’de organik tarımın gelişmesi için alınması gereken önlemler, 8 başlık halinde ele alınmıştır.

(1)- Verim düşüklüğüne yönelik algı giderilmeli:

Organik tarım konusunda yeterince araştırma yapmayanlar, organik tarımda verimin konvansiyonel tarıma göre genellikle çok düşük olduğunu düşünmektedir. Her ne kadar yapılan birçok bilimsel çalışmada, organik üretimde verimin belirli oranlarda düştüğü görülse de, hem uygun yönetim sistemleriyle aradaki farkın kapatılabilecek olması, hem de organik ürünlerin daha sağlıklı olması nedeniyle organik tarım mutlaka desteklenmelidir.

Çeşitli ülkelerde yapılan birçok çalışmada, organik ve konvansiyonel tarım arasındaki farkın çok yüksek olmadığı görülmektedir. Hatta bazı çalışmalarda organik tarım yapan işletmelerin daha etkin çalıştıkları görülmüştür. Örneğin, Lansink ve ark. (2002)’nin Finlandiya’da 1994-1997 dönemi verilerini kullanarak yaptıkları bir çalışmada, organik bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerin konvansiyonel işletmelere göre daha etkin oldukları, ancak verimliliği daha düşük teknoloji kullandıkları ortaya konulmuştur. De Ponti ve ark. (2012), 43 ülkeden elde ettikleri 362 çift veri setini (konvansiyonel ve organik) analiz ederek elde edilen verim miktarlarını karşılaştırmışlardır. Çalışmada verilerin çoğunluğu (% 85) Avrupa ve Kuzey Amerika’dan toplanmış olup, Avrupa (180), Kuzey Amerika (126), Asya (22), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (14), Avustralya ve Yeni Zelanda (12) ve Latin Amerika (8) şeklinde

dağılmıştır. Toplam 67 ürünün karşılaştırıldığı bu çalışmada, organik üretimde verimin konvansiyonel üretimin ortalama % 80’i olduğu ve organik üretimde verim farklılıklarının işletmelere göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışmada organik üretimden elde edilen verimler, soya fasulyesi, bazı diğer bakliyatlar, pirinç ve mısırdaki ortalama değer olan % 80’den yüksek; buğday, arpa ve patateste ise % 80’den düşük çıkmıştır. Çoğu ülkelerin değerleri % 80 olan genel ortalamaya yakındır. Ancak Asya ve Orta Avrupa ülkelerinde organik verim nispeten ortalamaya göre daha yüksek, Kuzey Avrupa ülkelerinde ise daha düşüktür. Konvansiyonel tarımda yoğun girdi kullanılan Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerde, organik tarım ve konvansiyonel tarım arasındaki fark daha fazladır. Çalışmadan elde edilen önemli bir sonuç da, konvansiyonel tarımda verim miktarı arttıkça organik tarım ile olan verim farkı da büyümektedir.

Poncio ve ark. (2015), binden fazla gözlem ve 115 çalışmayı içeren bir meta veri analizi yaparak konvansiyonel ve organik verimleri karşılaştırmışlardır. Bu analizde organik verimlerin, konvansiyonel verimden sadece % 19.2 daha düşük olduğu bulunmuştur. Aradaki farkın kapatılmasında, uygun bitki türlerinin seçimi ve iyi yönetim uygulamalarının önemi büyüktür. Çalışmada verimler bakımından baklagil ile baklagil olmayan ürünler, tek yıllık ile çok yıllık bitkiler ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında herhangi bir fark bulunmamıştır. Araştırmada ürün çeşitliliği ve münavebenin organik sistemlere uygulandığında, konvansiyonel üretimle olan verim aralığının önemli ölçüde azalacağı sonucuna varılmıştır.

Dünyadaki bazı ülkelerde yapılan bilimsel çalışmalarda, organik ve konvansiyonel üretim arasında verimlilik farklarının olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu farklılıklar çok

büyük olmayıp, ürün çeşitlendirme ve uygun yönetim uygulamalarıyla kapatılabilecektir. Organik çiftliklerde verimliliği artırmak için, alınması gereken önlemler üzerine çiftçilerin önemli rolleri bulunurken, üretim maliyetlerini ve satış fiyatlarını etkileyen faktörlerin düzenlenmesinde ülkenin genel tarım politikaları etkili olmaktadır. Örneğin; Kostarika’da kahve üreticileriyle yapılan bir çalışmada (Lyngbaek ve Muschler, 2001), organik üreticilerin ortalama verimi konvansiyonel üreticilere göre daha düşük, değişken maliyetleri de daha yüksek bulunmuştur. Ancak devletin organik üreticilere yapmış olduğu prim ödemeleri sayesinde, iki grup arasındaki net gelir farkı minimum düzeye düşürülmüştür. Diğer taraftan bazı organik kahve üreticileri, üretmiş oldukları kahveyi ya bireysel olarak ya da birkaç üreticiyle bir araya gelerek kurdukları birimlerde işlemektedir. Bu yolla işlenen kahve, toplu işlemenin yapıldığı merkezi fabrikalarda işlenen diğer ürünlere göre daha yüksek bir fiyatla satılmaktadır. Buna rağmen organik kahveyi küçük işletmelerde işleyen üreticilerin daha kârlı olup olmadığı konusunda bir genelleme yapabilmek için, bu işletmelerin fayda/masraf analizlerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerektiği önerilmektedir. Araştırmada organik üretimin sadece üreticiye gelir sağlamak için değil, aynı zamanda konvansiyonel üreticilerin sürdürülebilir olmayan uygulamalarla çevreye vermiş oldukları zararları azaltmak amacıyla da desteklenmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bu konuda tüketicilere ve genel olarak topluma verilmesi gereken algı, “Bugünkü nesillerin sağlıklı tarımsal üretim için ödeyeceği bedel, gelecek nesillere devredilecek kirlenmemiş ve bozulmamış doğal kaynaklar anlamına gelir” şeklinde olmalıdır.

Türkiye’de yapılan çalışmalar, organik ve konvansiyonel üretim arasındaki verimlilik farklarının aşırı boyutlarda olmadığını göstermektedir. Örneğin; Bayramoğlu ve Gündoğmuş (2008), konvansiyonel ve organik kuru üzüm üreticilerini maliyet etkinliği ve teknik etkinlik açısından karşılaştırmışlardır. Etkinlik katsayıları sırasıyla organik üreticiler için 0.712 ve 0.862, konvansiyonel üreticiler için 0.844 ve 0.903 olarak hesaplanmıştır. Bu katsayılar, konvansiyonel üreticilerin organik üreticilere göre daha etkin olduğunu göstermiştir. Ancak pamuk üreticileriyle yapılan bir çalışmada (Adanacioglu ve Olgun, 2012), çıktı ve girdi eksenli etkinlik oranları organik üretimde sırasıyla % 94.90 ve % 94.18, konvansiyonel üretimde ise % 92.62 ve % 93.27 olarak bulunmuştur. Organik tarımın uzun vadeli faydaları göz önüne alındığında, günümüzde düşük olan etkinlik farklılıklarının gelecekte uygun yönetim ve fiyat politikalarıyla ortadan

kaldırılabilceği söylenebilir. Diğer taraftan Türkiye’de, organik tarımın gerek verimlilik gerekse üretici bilinci açısından daha avantajlı olduğunu gösteren çalışmalar da vardır. Örneğin; Engindeniz ve Tuzel (2006) çalışmalarında, organik marul üretiminin üreticiler için ekonomik olarak makul bir alternatif üretim sistemi olduğunu belirlemiştir. Ancak bu sistemdeki ortalama toplam maliyet, konvansiyonel işletmelerden daha yüksektir. Uzun vadede toplam üretim ve satışlar arttıkça, organik tarım maliyetinin düşmesi ve organik üretim sistemlerinin daha verimli hale gelmesi beklenmektedir. Demiryürek ve Ceyhan (2008) tarafından yapılan bir çalışma, organik fındık üreticilerinin konvansiyonel üreticilere göre maliyetlerinin daha düşük, gelirlerinin ise daha yüksek olduğunu göstermiştir. Yine Tuncer ve Boz (2017) tarafından yapılan bir çalışmada, organik fındık üreticilerinin toprak analizi ve kireç uygulaması gibi kültürel önlemlerde konvansiyonel üreticilere göre daha bilinçli oldukları ve daha iyi örgütlendikleri belirlenmiştir. Bu bağlamda organik fındık yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi için, devlet desteğinin ve tarımsal yayım hizmetlerinin güçlendirilmesi gerektiği önerilmektedir (Eryılmaz ve Kılıç, 2019). Bütün bu çalışmalar, organik üretimdeki verimin konvansiyonele göre çok düşük olduğuna yönelik algının doğru olmadığını göstermektedir. Önemli olan organik tarım yapılacak bölgenin ve tarım sistemlerinin, kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve organik tarım ilkelerinin hızlı bir şekilde uygulamaya konulmasıdır.

(2)- *Bölgelere göre belli ürünler ön plana çıkarılmalı:* Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili, geniş ovalara ve akarsulara sahip, yedi bölgesinde birçok tarımsal ürünün yetiştirilebileceği bir ülkedir. Bazı bölgelerin iklim ve toprak özellikleri ise belirli ürünleri verim ve kalite bakımından daha avantajlı duruma getirmektedir. Örneğin, Akdeniz Bölgesi’nde özellikle serada yetiştirilen meyve ve sebzeler ön plana çıkarken, İç Anadolu Bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde tarla bitkileri ve ağırlıklı olarak tahıllar ile endüstri bitkileri yetiştirilmektedir. Karadeniz Bölgesi özellikle fındık ve çay üretiminde ön plana çıkarken, Ege Bölgesi tütün, üzüm, incir ve pamukta uzmanlaşmıştır. Buğday stratejik bir ürün olarak neredeyse bütün bölgelerde yetiştirilirken, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nde tarım işletmelerinin en çok yetiştirdiği üründür. Tütün bitkisi de birçok bölgede yetiştirilen bir ürün olup, son yıllarda tarım politikasındaki öncelikler nedeniyle ekim alanları azalmıştır (Tablo 2).

Türkiye birçok bitkisel ürünün yanı sıra, çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesine de elverişli iklim ve coğrafi koşullara sahiptir. Toplam çiftlik hayvanı sayısı 2020 yılı itibarıyla; 18.4 milyon sığır,

Tablo 2. Türkiye’de bölgelere göre en çok yetiştirilen tarım ürünleri (Anonim, 2021e)
 Table 2. The most grown agricultural products by region in Turkey (Anonim, 2021e)

Coğrafi bölgeler	Yetiştirilen tarım ürünleri
Akdeniz Bölgesi	Buğday, pirinç, pamuk, portakal, mandalina, greylift, muz, zeytin, üzüm, domates, çilek, defne, gül, diğey meyve ve sebzeler.
Doğuy Anadolu Bölgesi	Buğday, şekerpancarı, patates, tütün, pamuk, kayısı, lahana, diğey serin iklim tahılları, meyve ve sebzeler.
Güneydoğuy Anadolu Bölgesi	Buğday, arpa, pamuk, kırmızı mercimek, susam, çeltik (pirinç), Antep fıstığı, üzüm, zeytin, tütün, sebze ve meyve çeşitleri.
Ege Bölgesi	Tütün, zeytin, üzüm, incir, pamuk, turunçgiller, pirinç, haşhaş, diğey meyve ve sebzeler.
İç Anadolu Bölgesi	Buğday, mısır, şekerpancarı, elma, armut, ayçiçeğı, badem, patates, diğey tahıllar, meyve ve sebzeler.
Karadeniz Bölgesi	Fındık, çay, tütün, mısır, elma, keten, kenevir, soya fasulyesi, zeytin, turunçgiller, kivi, ayçiçeğı, soğan, sarımsak, diğey meyve ve sebzeler.
Marmara Bölgesi	Buğday, ayçiçeğı, şekerpancarı, tütün, mısır, pirinç, zeytin, dut, kestane, diğey meyve ve sebzeler.

188,8 bin manda, 42.7 milyon koyun ve 12.4 milyon keçidir (Anonim, 2021d). Özellikle İç Anadolu, Doğuy Anadolu ve diğey bölgelerin dağlık kesimlerinde daha çok meraya dayalı hayvancılık yapılırken, nüfusu yoğun olan büyük illere yakın yerlerde yoğun üretim yapan birçok modern süt ve besicilik işletmeleri kurulmuştur. Akdeniz kuşağında keçi yetiştiriciliğı ön plana çıkarken, Karadeniz, Trakya ve Doğuy Anadolu Bölgesi’nde koyun yetiştiriciliğı daha fazladır. Ayrıca tavukçuluk, arıcılık ve ipekböcekçiliğı gibi faaliyetler de birçok bölgede yaygındır.

Organik tarıma karar verirken, öncelikle belirli bölgelerde konvansiyonel olarak yetiştirilen ürünlerden başlanması daha yararlı olacaktır. Örneğın 2011 yılında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütölen “Türkiye’de Organik Tarımın Güçlendirilmesi - UTF/TUR/052” projesi kapsamında, beş bölgede konvansiyonel olarak verimli bir şekilde yetiştirilen ve bölgeyle özdeşleşen ürünlerin organik olarak yetiştirilme olanakları araştırılmıştır. Bu bağlamda, Çanakkale’de zeytin ve zeytinyağı, Samsun’un Terme ve Çarşamba ilçelerinde fındık, Şanlıurfa’da pamuk, Hatay’da narenciye ve Erzurum’da buğday ürünlerinin organik olarak yetiştirilme çalışmaları yürütölmüştür. Bu ürünler öncelikli olarak ele alınmış olmakla birlikte, bölgede organik olarak yetiştirilme potansiyeli bulunan diğey bitkisel ve hayvansal üretim kolları da incelenmiştir. Proje sonucunda bir bölgede organik tarıma başlamak için, bölgenin tamamen organik üretim altına alınmasından ziyade belirli ürünlerden başlanmasının daha uygun olacağı önerilmiştir (Boz ve ark., 2011).

(3)- *Kontrol ve sertifikasyon yaygınlaştırılmalı ve masraflar düşürölmeli:* Organik üretimin sürdürülebilirliğinde, kontrol ve sertifikasyon

hizmetlerinin güvenilirliğı ve maliyetleri son derece önemlidir. Üreticiler, organik tarıma karar verirken öncelikle üretecekleri ürünü makul fiyatlardan izleyerek kontrolünü yapan ve organik olarak sertifikalandıran yetkili kuruluşlara ihtiyaç duyar. Türkiye’de kontrol ve sertifikasyon kuruluşları Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yetkilendirilmekte olup, 2020 yılı itibariyle öлке genelinde aktif olarak faaliyet gösteren 37 kuruluş vardır. Bu kuruluşlar; İzmir (14 adet), Ankara (10 adet), İstanbul (3 adet), Mersin (3 adet), Antalya (2 adet), Adana (1 adet), Gaziantep (1 adet), Kayseri (1 adet), Erzurum (1 adet) ve Yalova (1 adet) illerinde faaliyet göstermektedir (Anonim, 2021c).

Türkiye’de tarımsal üretim alanı ve üretici sayısı göz önünde bulundurulduğunda, kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarının yeterli sayıda olduğuy söylenemez. Ayrıca mevcut kuruluşların İzmir ve Ankara illerinde yoğunlaşması, diğey illerde organik tarıma başlamayı düşöünen üreticiler açısından bir dezavantaj oluşturabilecektir. Zira kontrol sertifikasyon kuruluşu yetkililerinin, başka illerden gelerek bir ürünü kontrol etmesi ve sertifika vermesi kuşkusuz maliyetleri artırmaktadır. Yine üreticiler, her an erişim ve iletişim kurabileceğı kuruluşların varlığı durumunda daha cesur karar verebilecektir.

Organik tarımda kontrol ve sertifikasyon masraflarının düşürölmesi için, öncelikle bu görevi yüröten kuruluşların öлке genelinde yaygınlaştırılması gerekir. Bu durum kuşkusuz organik tarıma karar veren üretici sayısının artmasıyla mümkün olabilecektir. Başlangıçta başka illerden kontrol ve sertifikasyon hizmeti almak zorunda kalan üreticilere belirli oranda destek sağlanması, üretici sayısının artmasına ve ilgili illerde de bu kuruluşların kurulmasına veya temsilcilik açmasına yardımcı olacaktır. Kontrol ve sertifikasyon kuruluşları arasında rekabet edilebilir

bir ortamın oluşturulması, üreticilerin daha ucuz ve kaliteli hizmet almalarını sağlayacaktır. Ancak böyle bir hedef, her şeyden önce kontrol ve sertifikasyon firmalarının yeterli sayıda üreticiye ulaşması, düzenli gelir elde edebilmesi ve daha kaliteli hizmet verebilmesi için gerekli donanımına sahip olmasına bağlıdır.

(4)- *Büyük perakendecilerde organik ürünlerin satış miktarı ve çeşitliliği artırılmalı:* Organik tarım, öncelikle kırsal kesimde yaşayan ve geçimini tarımdan sağlayan aile işletmeleri ve tarım işçilerinin yaşam tarzını kapsayan sosyo-ekonomik bir sistem olarak düşünülmelidir. Bu paydaşların kırsal alanda sürdürülebilir bir yaşam ve refah artışı sağlamaları, öncelikle organik ürünlerin satışından yeterli gelir elde etmelerine bağlıdır. Organik ürünler makul fiyatlardan sürekli talep edilirse, işletmeler bir kısmını gelecekteki çiftlik yatırımları ve gelişmeler için kullanabilecekleri yeterli geliri elde edebilecektir. Ancak bireysel olarak küçük organik üreticiler, pazarlara ve nihai tüketicilere ulaşmada birçok zorlukla karşı karşıyadır. Bu bağlamda büyük perakendeciler, organik gıdaların tüketicilere ulaştırılmasında önemli bir rol oynayabilir. Gelişmiş ülkelerde yaşanan deneyimler, sayıları ve ürün çeşitliliği sürekli artan büyük perakendecilerin, organik ürünleri daha çok sayıda ve farklı gelir gruplarındaki tüketicilere ulaştıran pazarlama kanalları olduğunu göstermektedir (Boz ve Kaynakci, 2019).

Organik bir değer zinciri geliştirmek için, başlangıçta bölgesel organik mağazalar etkili olabilir, ancak daha sonra ana akım satış noktalarının entegrasyonu ve birden fazla perakendecinin katılımının organik ürünler için daha etkili pazarlama stratejileri olduğu düşünülmektedir (Padel ve Midmore, 2005). Türkiye’de süpermarket ve hipermarketlerde organik tarım ürünlerinin satışa sunulduğu reyonlar bulunmaktadır. Özellikle büyük şehirlerdeki alışveriş merkezlerinde şubeleri bulunan ana akım perakendeciler, reyonlarındaki organik ürün miktarını ve sayısını gün geçtikçe artırmaktadır. Ayrıca tüketicilerde de, bu mağazalarda organik ürünlerin bulunabileceği ve buralardan satın alınan ürünlerin gıda güvenliği bakımından yerel pazarlar ve mahalle bakkallarına göre daha yüksek olduğu algısı artmaktadır. Bu bağlamda ana akım perakendecilerin özel reyonlarında organik ürünlerin, talep edilen çeşit ve uygun fiyatlarla bulundurulması, bu ürünlere olan tüketici talebini artıracaktır. Tarımsal ürünlere olan tüketici talebinin artması, kuşkusuz bu ürünlerin piyasa fiyatlarına ve üreticinin eline geçen fiyatlara yansiyacaktır. Ürünü daha yüksek fiyattan satan üreticiler ise, işletmelerinde modern teknolojileri uygulayabilecek, çalıştırdığı işçilere ücretlerini

zamanında ödeyebilecek ve her şeyden önemlisi toplum sağlığını önceleyen organik ürünlerin üretimini arttırabilecektir.

(5)- *Organik üretim ihracata bağlı olmamalı:* Türkiye’de organik tarım, büyük ölçüde yabancı firmaların öncülüğünde başlatılmış ve ihracata yönelik olmuştur. Özellikle Avrupa’da teknik ve ekonomik anlamda üretme olanağı bulunmayan geleneksel ihraç ürünlerinin, Türkiye’de organik olarak yetiştirilmesi ve Avrupalı tüketicilere arz edilmesi yönünde bir talep oluşmuştur. Bu talebi karşılamak üzere, yabancı firmalar tarafından yerli üreticilerle anlaşmalar yapılmış ve organik üretimin temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ilk organik üretim, 1984-1985 yıllarında sözleşmeli tarım çerçevesinde dış pazarlara yönelik olarak çekirdeksiz kuru üzüm ve kuru incirle başlamıştır (Uysal ve Bektaş, 2016). İlk yıllarda Avrupa kökenli bazı firmalar, kendi ihtiyaçları olan ürünleri Türkiye’deki anlaşmalı üreticilerle yetiştirmek ve elde edilen ürünleri, Türk ihracatçıları vasıtasıyla kendi ülkelerine ithal edebilmek için Türkiye’de organik üretim projeleri tesis etmişlerdir. İlk yıllardaki bu organik üretim faaliyetlerinin danışmanlık, teftiş ve sertifikasyon gibi vazgeçilmez esasları tamamıyla yabancı kişi ve kuruluşlarca yerine getirilmiştir. Yabancı firmaların sayısı 1990’lı yılların başında organik tarımla ilgili konularda az olsa da, Türkiye’de organik tarımla ilgili uzmanların yetişmesini sağlamışlardır. Daha sonra bu uzmanlar, söz konusu yabancı firmaların Türkiye’deki temsilciliğini yapmaya başlamışlardır.

Türkiye’de ihracat odaklı başlatılan organik tarım, 35 yıllık bir süreçte arzu edilen düzeye gelememiş olmakla birlikte, her yıl artan bir trendle önemli gelişme göstermiştir. Örneğin, 2019 yılı verilerine göre en çok ihracatı yapılan organik ürünlere ait toplam ihracat miktarı 75.9 bin ton iken, bu ihracattan elde edilen gelir 203.1 milyon dolardır (Anonim, 2021c). İhraç edilen ürünler ise sadece geleneksel ihraç ürünleriyle sınırlı kalmamış, ürün yelpazesi yıllar geçtikçe artma eğilimi göstermiştir. Bu ürünler arasında; buğday, meyve, sebze, üzüm, incir, fındık, kayısı, mısır, zeytin ve bunların çeşitli yan ürünleri ile baharatlar, süt ve süt ürünleri, Antep fıstığı, kanatlı ürünler ve yumurta başta gelmektedir.

Türkiye’de ihracata dayalı olarak başlayan organik ürün yetiştiriciliği, organik tarımın gelişmesine önemli katkılar sağlamış olsa da, tarımsal potansiyeli büyük bir ülke için bu gelişme yeterli görülemez. Bu bağlamda gerek nüfusun sağlıklı beslenmesi gerekse doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına katkı sağlamak üzere, organik ürünlerin yurt içi tüketimini arttırmak için

çalışmalar yapılmalıdır. Burada en önemli konular, ürünlerin potansiyel tüketicilerle buluşturulması ve uygun fiyatlandırma politikalarının uygulanmasıdır.

(6)- *Yerel organik pazarlar bütün il ve ilçelerde yaygınlaştırılmalı:* Her ne kadar ana akım perakendeciler organik ürünlerin pazarlanmasında önemli bir rol oynasa da, yerel organik pazarlar da, özellikle ilk yıllardan başlamak üzere ürün çeşitliliğini genişleterek ve sürekliliği sağlayarak sürdürülebilir bir organik değer zincirinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu yüzden üreticilerin ve tüketicilerin doğrudan iletişim kurduğu yerel organik pazarlar, tüketicilere organik ürünler sunmanın en etkili yollarından biridir. Bu pazarlarda satılan ürünlerin çoğu, aynı zamanda ürünlerin satıcısı olan üreticiler tarafından üretilmektedir. Bu sayede, pazarlama marjı küçülmekte ve tüketicilerin ödediği fiyatların çoğu üreticilere gitmektedir (Ayan ve ark., 2017; Boz ve Rasulov, 2017).

Türkiye'deki organik pazarlar; STK'lar, belediyeler ve devlet kurumları tarafından desteklenmektedir. Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği, organik tarım ve pazarlamanın Türkiye'deki ana destekçilerinden biridir. Dernek, 2021 yılı itibarıyla 5 adet % 100 ekolojik pazar işletmektedir. Bunlar Bakırköy, Şişli, İzmit, Kartal ve Kayseri/Kocasinan organik pazarlarıdır (Anonim, 2021e).

Gerek buğday derneğinin gerekse diğer STK'ların yoğun çabalarına rağmen, Türkiye'de yerel organik pazarlar arzulanan düzeye gelememiştir. Hatta yeterli ürün çeşitliliğine ve tüketiciye erişmeden kapatılmak zorunda kalınan pazarlar da vardır. Oysa organik pazarlar sadece her ilde değil, ilçelerde ve büyük şehirlerin bütün semtlerinde kurulmalıdır. Ancak bu pazarların kurulmasında inisiyatif alacak paydaşların bir araya gelmesi kadar, devamlılığını sağlayacak üretici örgütlenmesi ve tüketici bilinçlendirmesi de son derece önemlidir.

(7)- *Üreticilere sürekli olarak eğitim ve yayım hizmeti verilmeli:* Türkiye'de organik tarımın yeterince gelişmemesi, üreticiler açısından çeşitli nedenlere bağlanmaktadır. Öncelikle tarım işletmelerinin küçük ve parçalı olması, küçük parsellerde üretim yapılması ve konvansiyonel üretim alanlarına yakınlık, organik tarımın gelişmesini engelleyen faktörler olarak sayılabilir (Bayram ve ark., 2007). Üreticilerin organik tarım faaliyetine yeni başlamış olması ve bilgi kaynaklarından sadece hastalık ve zararlılarla karşılaşıldıktan sonra faydalanılması gibi durumlar, işletmelerde uzmanlaşmanın olmadığını dolayısıyla geleneksel üretim yapısının hâkim olduğunu

göstermektedir (Acıbuca ve ark., 2018). Üreticilerin organik tarımda uzmanlaşması ve sürdürülebilir bir faaliyet gösterebilmeleri için, eğitim ve yayım faaliyetleriyle desteklenmeleri gerekir. Ancak burada öncelikle çiftçilere eğitim veren teknik personelin, gerek hizmet verdikleri il ve ilçelerin yöresel koşulları, gerekse organik olarak üretilen ürünlerin yetiştiriciliğiyle ilgili sürekli olarak hizmet içi eğitime tabi tutulması gerekir. Tarım ve Orman Bakanlığı, il ve ilçelerde organik tarımda uzmanlaşan personel sayısını artırmalıdır. Organik tarımda uzmanlaşan personel, çiftçileri eğitmek için düzenli olarak eğitim ve yayım faaliyetleri düzenlemelidir. Üretilen ürünün türüne göre, toprak hazırlığı, ekim-dikim, gübreleme, sulama, yabancı ot kontrolü, hastalık ve zararlılarla mücadele, hasat ve depolama gibi konularda çiftçilere uygulamalı eğitimler verilmelidir.

(8)- *Tüketiciler organik ürün konusunda bilgilendirilmeli:* Türkiye'de organik ürünlerin tüketimi yeterli düzeyde değildir. Gerek ürünlerin talep edilen miktar ve çeşitlilikte tüketiciye sunulmaması gerekse fiyatların ortalama tüketicinin ödeme kapasitesini aşması, iç piyasada organik ürün tüketiminin yeterli düzeye erişmemesine neden olmaktadır. Organik ürünlerde sürdürülebilir bir tüketim sağlanması için, tüketici davranışlarını belirleyen faktörlerin kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerekir. Daha sonra bu davranışlarda istenen değişikliklerin yapılması için çeşitli çalışmalar yapılmalıdır (Hayta, 2009).

Organik tarımda üretime karar verirken, bu kararın tüketimden bağımsız olarak verilmemesi gerekir. Diğer taraftan, sadece yurt dışı pazarlara yönelik değil, özellikle iç piyasada da bütün gelir gruplarına hitap edecek bir organik üretim amaçlanmalıdır. Organik ürünler sadece yüksek gelir grupları için üretilir algısı yıkılmalıdır. Özellikle çocuklara ve yaşlılara organik ürün tüketme olanağı sunulmalıdır. Ancak toplumun bütün kesimlerine bu olanağı sunmak günümüz koşullarında pek mümkün gözükmemektedir. Organik ürünlerde fiyatların düşmesi; öncelikle üretimin yaygınlaşması, sertifikasyon masraflarının düşmesi, girdi fiyatlarının ve özellikle işçilik masraflarının azalmasıyla mümkün olacaktır. Bütün bu değişimlerin gerçekleşmesi kuşkusuz uzun dönemde mümkün olabilecektir. Kısa dönemde ise organik tarımın ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği vurgulanarak, tüketicilerin bu ürünleri satın almaları teşvik edilmelidir. Bu nedenle, organik ürünlerin üretimi ve tüketimi birlikte düşünülmeli ve kapsamlı tüketici analizleri yapılarak üretim planları buna göre oluşturulmalıdır.

6. Sonuç ve Öneriler

Arazi ve doğal kaynakların gün geçtikçe daha çok tehdit altına girmesi, ayrıca tüketilen gıdalarda güvenilirlik riskinin artması, çevre ve doğal kaynaklarla barışık ve sağlık riski taşımayan tarımsal üretim sistemlerini ön plana çıkarmaktadır. Organik tarım bu amaçlara hizmet edecek bir üretim sistemidir. Türkiye’de organik tarımda üretici sayısı, üretilen ürün sayısı ve üretim alanı bakımından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Organik tarımla ilgili olarak son yıllarda birçok mevzuat çıkarılmıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen, Türkiye’de organik tarımın hem üretici hem de tüketici bakımından yeterli düzeye geldiği söylenemez. Ülkenin tarımsal potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda, çok daha fazla üreticinin ve tüketicinin organik tarım uygulamalarında yer alması gerektiği söylenebilir.

Türkiye’de organik tarımın güçlendirilmesi için, öncelikle bu üretim sisteminde verimin çok düşük olduğuna yönelik algıların giderilmesi gerekir. Nitekim incelenen birçok çalışmada, organik ve konvansiyonel üretimdeki verim farklılıklarının aşırı boyutlarda olmadığı görülmüştür. Hatta bazı ürünlerin organik üretiminden daha yüksek verim alınmıştır. Bölge ekolojisine uygun ürünlerin seçilmesi, bilimsel yetiştirme tekniklerinin kullanılması, organik gübrelemenin artırılması, hastalık ve zararlılarla zamanında mücadele edilmesi gibi önlemlerle organik üretimde verimin artırılacağı söylenebilir.

Türkiye, her bölgede belirli ürünlerin ön plana çıktığı tarımsal üretim yelpazesine sahiptir. İlk aşamada her bölgede konvansiyonel üretimde başarı sağlanan ürünlerin organik olarak da üretimine geçilmelidir. Bu ürünlerde başarı sağlandıktan sonra, aynı bölgede başka ürünlerin de organik olarak üretilmesine başlanabilir. Üretimde başarı sağlamak için, öncelikle çiftçileri eğitecek uzman personel bakımından Tarım ve Orman Bakanlığı yeterli düzeye getirilmelidir. Bu personel tarafından, çiftçilere organik yetiştiricilikle ilgili düzenli olarak eğitim ve yayım hizmetleri verilmelidir.

Kontrol ve sertifikasyon hizmetlerinin artırılması ve bütün illere yayılması, çiftçilerin bu amaçla yapmakta oldukları masrafları düşürecektir. Bu bağlamda başlangıçta hem sertifika veren kuruluşlar hem de çiftçiler desteklenmelidir. Organik üretim yapan çiftçi sayısı arttıkça, taşrada hizmet verecek kontrol ve sertifikasyon kuruluşları da sürdürülebilir bir gelir elde etmeye başlayacaktır.

Organik üretimin ihracata bağlı olmaktan kurtarılabilmesi için, iç piyasada tüketici sayısını artırıcı önlemler alınmalıdır. Bu amaçla öncelikle

ana akım perakendecilerde organik ürün sayısı ve miktarı artırılmalıdır. Daha sonra her ilçede yerel organik pazarlar kurulmalıdır. Tüketicilerin organik ürün tüketme eğilimleri çeşitli araştırmalarla ortaya konulmalıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ziraat Fakülteleri, çiftçi örgütleri ve sivil toplum kuruluşları organik üretim ve tüketim konusunda iş birliği yapmalıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı, bütün paydaşları bir araya getirmek ve koordine etme sorumluluğunu güçlendirmelidir.

Kaynaklar

- Acıbuca, V., Eren, A., Bostan, D.B., 2018. Organik tarımda üreticilerin karşılaştıkları sorunlar (Mardin ili örneği). *Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi*. 7(2): 39-46.
- Adanacioglu, H., Olgun, A., 2012. Evaluation of the efficiency of organic cotton farmers: A case study from Turkey. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 18(3): 418-428.
- Anonim, 1994. Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı: 22145, 18 Aralık 1994.
- Anonim, 2002. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı: 24812, 11 Temmuz 2002.
- Anonim, 2004. Organik Tarım Kanunu. Kanun No: 5262, Kabul Tarihi: 1.12.2004, Resmi Gazete Sayı: 25659, 3 Aralık 2004.
- Anonim, 2005. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı: 25841, 10 Haziran 2005.
- Anonim, 2006. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı: 26322, 17 Ekim 2006.
- Anonim, 2010. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Resmi Gazete Sayı: 27676, 18 Ağustos 2010.
- Anonim, 2021a. Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği. (<https://eto.org.tr/hakkimizda.php>), (Erişim tarihi: 03.07.2021).
- Anonim, 2021b. Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği. (<https://www.bugday.org/portal/hakkimizda.php>), (Erişim tarihi: 03.07.2021).
- Anonim, 2021c. Organik Tarım İstatistikleri. (<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler>), (Erişim tarihi: 03.07.2021).
- Anonim, 2021d. Hayvansal Üretim İstatistikleri. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayvansal-Uretim-Istatistikleri-Haziran-2020-33874>), (Erişim tarihi: 22.09.2021).
- Anonim, 2021e. Ziraat (Agriculture). (<https://ziraatyapma.blogspot.com/2015/12/bolgelere-gore-yetisen-tarm-urunleri.html>), (Erişim tarihi: 03.07.2021).
- Anonymous, 2021a. Definition of Organic Agriculture. (<https://www.ifoam.bio/why-organic/organic-land>)

- marks/definition-organic), (Erişim tarihi: 03.07.2021).
- Anonymous, 2021b. The Principles of Organic Agriculture. (<https://www.ifoam.bio/why-organic/shaping-agriculture/four-principles-organic>), (Erişim tarihi: 03.07.2021).
- Ayan, A.K., Boz, I., Kaynakci, C., Aytac, S., 2017. Suppliers of organic food: Evidence from Sisli and Kartal ecological bazaars of Istanbul. *International Journal of Scientific Research and Management*, 5(6): 5553-5559.
- Bayram, B., Yolcu, H., Aksakal, V., 2007. Türkiye’de organik tarım ve sorunları. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 38(2): 203-206.
- Bayramoğlu, Z., Gündoğmuş, E., 2008. Cost efficiency on organic farming: a comparison between organic and conventional raisin-producing households in Turkey. *Spanish Journal of Agricultural Research*, 1: 3-11.
- Boz, I., Kaynakci, C., 2019. Possibilities of improving organic farming in Turkey. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 5(4): 25-35.
- Boz, I., Rasulov, A., 2017. The effects of local bazaars on marketing of organic products: the cases of Turkey and Uzbekistan. *Development of Organic Agriculture in Central Asia, Proceedings of the International Conference, 22-24 August, Tashkent & Samarkand, Uzbekistan*, pp. 245-255.
- Boz, İ., Aksoy, U., Özçatalbaş, O., 2011. Türkiye’de Organik Tarımın Güçlendirilmesi-UTF/TUR/052. Çalıştaylar ve Eğitimler, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- De Ponti, T., Rijk, B., Van Ittersum, M.K., 2012. The crop yield gap between organic and conventional agriculture. *Agricultural Systems*, 108: 1-9.
- Demiryürek, K., Ceyhan, V., 2008. Economics of organic and conventional hazelnut production in the Terme district of Samsun. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 23(3): 217-227.
- Engindeniz, S., Tuzel, Y., 2006. Economic analysis of organic greenhouse lettuce production in Turkey. *Scientia Agricola*, 63(3): 285-290.
- Eryılmaz, G.A., Kılıç, O., 2019. Türkiye’nin organik fındık üretimi ve ihracatındaki gelişmeler. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1): 41-54.
- Eryılmaz, G.A., Kılıç, O., Boz, İ., 2019. Türkiye’de organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 29(2): 352-361.
- Hayta, A.B., 2009. Sürdürülebilir tüketim davranışının kazanılmasında tüketici eğitiminin rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3): 143-151.
- Kılıçaslan, N.S.D., 2015. Türkiye ve AB’de organik tarım mevzuatı, uygulamaları ve değerlendirilmesi. AB Uzmanlık Tezi, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Lansink, A.O., Pietola, K., Bäckman, S., 2002. Efficiency and productivity of conventional and organic farms in Finland 1994-1997. *European Review of Agricultural Economics*, 29(1): 51-65.
- Lyngbæk, A.E., Muschler, R.G., 2001. Productivity and profitability of multistrata organic versus conventional coffee farms in Costa Rica. *Agroforestry Systems*, 53(2): 205-213.
- Padel, S., Midmore, P., 2005. The development of the European market for organic products: insights from a Delphi study. *British Food Journal*, 107(8): 626-647.
- Ponisio, L.C., M’Gonigle, L.K., Mace, K.C., Palomino, J., De Valpine, P., Kremen, C., 2015. Diversification practices reduce organic to conventional yield gap. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 282: 20141396.
- Tuncer, A.G., Boz, I., 2017. Comparison between conventional and organic hazelnut farmers: a case study in Terme District of Samsun, Turkey. *IX International Congress on Hazelnut*, 15-18 August, Atakum, Samsun (Turkey), pp. 443-448.
- Uysal, Ö.K., Bektaş, Z.K., 2016. Organik tarımda katılımcı garanti sistemlerinin Türkiye’de uygulanabilirliği. *XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 25-27 Mayıs, Isparta, s. 243-252.